

fot. Michał Zygmunt

Paweł Pawlaczyk

**koalicja
ratujmy
rzeki**

Odra jako drożny korytarz ekologiczny

REKOMENDACJE DLA SIECI
OBSZARÓW CHRONIONYCH WZDŁUŻ ODRY

Odra jako drożny korytarz ekologiczny rekomendacje dla sieci obszarów chronionych wzdłuż Odry

Paweł Pawlaczyk

Wzdłuż całej doliny Odry układa się niemal nieprzerwany łańcuch terenów cennych przyrodniczo. Wiele z nich – ale jeszcze nie wszystkie, które na to zasługują – jest desygnowana jako formy ochrony przyrody:

Obszary Natura 2000: W ciąg wzdłuż Odry układa się 28 obszarów Natura 2000: 21 obszarów siedliskowych i 9 obszarów ptasich. Chronią one łącznie 147 gatunków i siedlisk przyrodniczych – do najważniejszych i powtarzających się w wielu obszarach należą siedliska związane z rzeką (starorzecza, łąki selernicowe, lasy łęgowe i poługowe grądy; rzeka z mulistymi brzegami; ryby: różanka, koza, boleń; ptaki krajobrazu leśnego i leśno-wodnego: dzięcioł średni, zimorodek; kanie; ptaki wodno-blotne i typowe dla rozlewisk: rybitwy, migrujące kaczki, gęsi i blaszkodziobe. Sieć obszarów Natura 2000 wymaga jeszcze drobnych uzupełnień, np. wg aktualnych danych walor europejskich ostoi ptaków, wymagających desygnowania jako obszar Natura 2000, mają także Dolina Widawy i Oleśnicy, Wrocławskie Pola Irygacyjne, Dolina Górnej Odry¹.

Parki narodowe: Nie mamy dziś jeszcze typowo odrzańskiego parku narodowego, tylko fragment ujścia Odry znajduje się w granicach Wolińskiego PN, a przyujściowe tereny zalewowe Warty – w granicach PN Ujścia Warty. Ostatnio szeroko znana stała się inicjatywa powołania Parku Narodowego Doliny Dolnej Odry na Międzyodrzu w zachodniopomorskiem². Jednak, także odcinek doliny Odry w tzw. Krainie Łęgów Odrzańskich ma walory kwalifikujące go na Odrzański Park Narodowy, a odpowiednia propozycja jest wymieniana w literaturze³.

Rezerваты przyrody: W buforze 1 km od Odry jest obecnie zaledwie 16 rezerwatów przyrody. Kolejne 44 miejsca⁴ powinny być pilnie objęte ochroną rezerwatową:

Formy ochrony krajobrazu: krajobraz odrzański chronią dziś: Parki Krajobrazowe: Doliny Dolnej Odry, Cedyński, Ujście Warty, Krzesiński, Dolina Jezierzycy, Stobrawski, Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich. Sieć parków krajobrazowych powinna być uzupełniona jeszcze o wybitne i cenne krajobrazy: PK Ujścia Odry (Zalew Szczeciński z przyległymi terenami), większy PK Doliny Dolnej Odry (strefy krawędziowe i dno doliny, na zewnątrz przyszłego parku narodowego na Międzyodrzu), łącznik między PK Cedyńskim a PK Ujście Warty, PK Środkowej Odry (dobrze zachowane krajobrazy półnaturalne i łęgi na lubuskim odcinku Odry), Oławski PK (unikatowe kompleksy grądów nadodrzańskich i starorzeczy). Ochronę krajobrazu Odry uzupełniają Obszary Chronionego Krajobrazu: Słubicka Dolina Odry, Krośnieńska Dolina Odry, Nowosolska Dolna Odry, Rynny Obrzycko-Obrzańskie, Dolina Odry, Łęg Zdieszowicki, Meandry Odry. O ile krajobraz odrzański jest spójnie zabezpieczony w woj. zachodniopomorskim i lubuskim, to w dolnośląskim i opolskim długie odcinki doliny nie podlegają na razie żadnej ochronie krajobrazo-

REZERWATY ISTNIEJĄCE	REZERWATY PROPONOWANE
Zachodniopomorskie	
1. Olszanka	1. Dębina i Czarnołęka
2. Kurowskie Błota	2. Zaleskie Łęgi
3. Kanał Kwiatowy	3. Kamionka
4. Wzgórze Widokowe nad Międzyodrziem	4. Widuchowskie Górki
5. Kamienieckie Wąwozy im. prof. J. Jasnowskiej	5. Gęsi Bastion*
6. Stoneczne Wzgórze	6. Dolina Słubii
7. Bielinek	7. Porzeckie Rozlewiska
Lubuskie	
8. Łęgi koło Słubicy	8. Nietoperze Starego Kostrzyna
9. Bukowa Góra	9. Szydłowskie Łęgi
10. Klenickie Zakole	10. Biała Góra
	11. Skarpa Gostchorze
	12. Czarna Łacha
	13. Łęgi koło Pomorska
	14. Zielonogórski Las Odrzański
	15. Kotewka koło Zaboru
	16. Klenickie Zakole - powiększenie
	17. Bukowa Góra - powiększenie
	18. Kosańce koło Nowej Soli
	19. Łęgi Nowosolskie
Dolnośląskie	
11. Łęg Korea	20. Ujście Baryczy
12. Odrzysko	21. Łęgi Bełczańsko-Głobickie
13. Łacha Jelcz	22. Nadodrże Orsk-Chełm
14. Zwierzyniec	23. Chobieńskie Bagna
15. Grodzisko Ryczyńskie	24. Naroszycki Łęg
	25. Przychowskie Błonia
	26. Boraszyński Łęg
	27. Tarchalickie Grądy
	28. Odrzysko - powiększenie
	29. Lubiąskie Łęgi
	30. Łąki Zagórzycie
	31. Pogalewskie Źródlika
	32. Las Rędziński
	33. Łąki na Terenach Wodonośnych
	34. Wyspa Opatowicka
	35. Kotowice
	36. Siedlice
	37. Starorzecze Jelcz
	38. Starorzecza Ochockie
	39. Zwierzyniec - powiększenie
	40. Lasy Oławskie
Opolskie	
16. Narok	41. Łąki Stobrawskie
	42. Ujście Nysy
	43. Wronów
	44. Gęsi Staw
Śląskie	
-	-

* RDOS w Szczecinie uznał ten rezerwat zarządzeniem z 13 lipca 2023 r., jednak 12 lutego 2024 WSA w Szczecinie stwierdził nieważność tego zarządzenia. Rezerwat czeka więc na wyrok kasacyjny albo na ponowne uznanie.

1 Wilk i in. (red.) 2020. Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce. OTOP. A także nowsze dane npbl.

2 Stwórzmy Park Narodowy Doliny Dolnej Odry w granicach obecnego parku krajobrazowego – Międzyodrza; <https://pnddo.pl/>

3 Klub P. 2023. Propozycja uzupełnienia sieci polskich parków narodowych. Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze. Także lit. tam cyt.

4 Klub Przyrodników 2023. Rezerваты przyrody – czas na come back, <https://kp.org.pl/pl/rezerваты-przyrody-czas-na-comeback/o-projeckcie>

Odra jako drożny korytarz ekologiczny rekomendacje dla sieci obszarów chronionych wzdłuż Odry

Paweł Pawlaczyk

wej, a przecież krajobraz rzeczny – z wielką rzeką, łęgami i zadrzewieniami, zalewowymi błoniami i łęgami, różnorodnością siedlisk przyrodniczych i gatunków, unikatowymi rzecznyymi elementami kulturowymi – także w tych województwach jest unikatem i zasługiwałby na ochronę.

Wymienione wyżej obiekty i obszary mają rozmaite przedmioty ochrony i rozmaite cele ochrony, ale dla wszystkich z nich rzeka i procesy rzeczne pozostają podstawowym czynnikiem integralności. Ochrona przyrody w całym przyrodniczym korytarzu wzdłuż rzeki wymaga koniecznie zdrowiej rzeki: tj. oczywiście rzeki czystej, niezasolonej i nieeutrofizowanej, ale także rzeki żyjącej: aktywnych procesów rzecznych: erozji, transportu osadów, migracji organizmów wodnych, akumulacji osadów, okresowych wylewów i okresowego zalewania doliny. Taki charakter rzeki może też sprzyjać ludziom: da się pogodzić z małą żegluga, turystyką i rekreacją; użytkowaniem łąk i błoni, „rolnictwem

zalewowym”, rozwojem lokalnych produktów turystycznych. Są zresztą nad Odrą obszary, gdzie to się już dzieje. Nie da się jednak pogodzić z wielką żegluga, budową stopni wodnych, z bezwzględna techniczną ochroną przeciwpowodziową gruntów rolnych i leśnych w całej dolinie, ani z intensywnym rolnictwem i leśnictwem przy rzece.

Polskie prawo daje teoretycznie duże możliwości uwzględniania potrzeb przyrody, ujętej w obszary chronione, w gospodarowania wodami: normy i cele ustanowione dla tych obszarów stają się tzw. celami (wodno)środowiskowymi, wiążącymi także dla zarządców wód. To szansa także dla województw samorządowych, które mogą i powinny – za pomocą swoich obszarów chronionych, zapisów w aktach ich utworzenia ewentualnych planach ochrony – chronić krajobraz odrzański, wymagając od organów państwa, by stan Odry taką ochronę umożliwił.

Aby zachować przyrodę i krajobraz Odry także dla przyszłych pokoleń, należy:

1. Wzmocnić związki społeczne z Odrą i jej doliną; świadomość i zrozumienie funkcjonowania krajobrazu rzeczno (w tym zrozumienie potrzebny okresowych wylewów), wolę jego zachowania i wolę korzystania z krajobrazów naturalnych i półnaturalnych.

2. Uzpełnić system odrzańskich obszarów chronionych, tj. (wg aktualnego stanu wiedzy):

- a) uzupełnienia sieci obszarów Natura 2000 (w tym obszary ptasie: Wrocławskie Pola Irygacyjne, Dolina Widawy i Oleśnicy, Górna Odra; obszar siedliskowy: Ina);
- b) Park Narodowy Doliny Dolnej Odry i Odrzański Park Narodowy;
- c) 44 nowe lub powiększone rezerwaty przyrody;
- d) nowe parki krajobrazowe: Ujścia Odry, Doliny Dolnej Odry, Cedyński (powiększenie), Środkowej Odry, Oławski;
- e) nowe obszary chronionego krajobrazu: Głogowski, Wrocławska Dolina Odry, Opolska Dolina Odry, Dzieszowicka Dolina Odry);

3. Ująć w aktach tworzących obszary chronione lub w aktach planujących ich ochronę (PZO, plany ochrony) normy i cele określające pożądany stan i funkcjonowanie Odry, jako podstawowego elementu integralności obszarów chronionych – tak, żeby stały się celami (wodno)środowiskowymi, wiążącymi dla gospodarowania wodami.

4. Normy i cele, o których mowa wyżej powinny objąć w szczególności):

- a) czystość wody: dobry stan (bez odstępstw!) fizykochemiczny i chemiczny;
- b) możliwość dostawy, transportu i osadzania rumowiska rzeczno;
- c) spontaniczną renaturyzację elementów infrastruktury technicznej (ostrogil);
- d) okresowe wylewy i zalewy doliny, w tym ekosystemów łęgowych; nieprzegłębienie rzeki; odsuwanie wałów przeciwpowodziowych od rzeki we wszystkich możliwych miejscach;
- e) ciągłość podłużną, poprzeczną, wertykalną i czasową;
- f) odporność rzeki na ekstrema i katastrofy: mozaika mikrosiedlisk w nurcie; sieć siedlisk ukryciowych dla organizmów wodnych (w tym łączność z dopływami);

5. Wdrożyć plany i osiągnąć cele.

Opracowanie wykonane w ramach projektu dofinansowanego przez:

Badania Programu Zaangażowania Obywatelskiego w Europie Środkowej w Polsce są możliwe dzięki wsparciu **Amerykańskiej Agencji Rozwoju Międzynarodowego (USAID).**

Opinie wyrażone w niniejszym dokumencie są opiniami autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy USAID lub żadnej z wyżej wymienionych organizacji.

**koalicja
ratujmy
rzeki**

Koalicja Ratujmy Rzeki (KRR) powstała w 2016 roku jako platforma współpracy organizacji społecznych, grup nieformalnych i osób, w tym ekspertów i naukowców, na rzecz ochrony rzek i ich walorów przyrodniczych, naturalnej retencji, szerokiej skali renaturyzacji cieków, ochrony i przywracania ciągłości ekologicznej rzek, dostosowania planów rozwoju sektorów gospodarki (w tym żeglugi) do rzek. Do KRR należy ponad 50 organizacji, a także osoby prywatne i przedstawiciele grup nieformalnych.

www.ratujmyrzeki.pl

Fundacja EkoRozwoju

Fundacja EkoRozwoju (FER) działa od 1991 roku na rzecz rozwoju w zgodzie z naturą oraz wspierania inicjatywy społecznych czerpiących z walorów przyrodniczych. Ważnymi kierunkami działań FER są ochrona przyrody i krajobrazu, w tym kampanie na rzecz ochrony niebiesko-zielonej infrastruktury, zwłaszcza dotyczące ochrony drzew i odtwarzania nasadzeń w ramach zainicjowanego przez FER Ruchu Przyjaciół Drzew, a także ochrona przyrody dolin rzecznych, koncentrująca się głównie na dolinie Odry. Ważnym kierunkiem działań FER jest edukacja ekologiczna adresowana do szkół, decydentów i ogółu społeczeństwa oraz kampanie społeczne (np. dotyczące poprawy jakości powietrza - Dolnośląski Alarm Smogowy, sprawiedliwej transformacji energetycznej czy rozwoju lokalnego i zdrowego rynku żywności). FER prowadzi współpracę międzynarodową przenoszącą wiedzę i doświadczenia dotyczące zrównoważonego rozwoju obszarów cennych przyrodniczo.

www.fer.org.pl